

Ю. А. Рибінська,

доктор педагогічних наук, доцент

(Київський національний університет культури та мистецтв)

Juliaodour@rambler.ru

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ НАВИЧОК ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ В ДІТЕЙ ТРЬОХ-ШЕСТИ РОКІВ

Анотація

У статті розглядаються психологічні особливості формування навичок вивчення іноземної мови в дітей дошкільного віку. Обґрунтовано використання новітніх методик навчання іноземній мові в дитячих навчальних закладах та рекомендації вчителям щодо врахування окремих вікових особливостей молодших школярів та специфіку засвоєння ними іноземної мови, а також їх взаємозв'язок, взаємозумовленість та динаміку розвитку. Учителю слід максимально використовувати значний потенціал молодших школярів для оволодіння іноземною мовою: мовну здібність, пластичність мозку та артикуляційного апарату, високу слухову диференційну чутливість, здатність до точної імітації, потребу в спілкуванні, зацікавлене ставлення до звукової сторони мовлення тощо. Ці якості складають сприятливі природні передумови для ефективного оволодіння іншомовними мовними та мовленнєвими засобами, бездоганною вимовою, навичками аудіювання та говоріння.

Ключові слова: іноземна мова, діти трьох-шести років, сенситивний період, нові лексичні одиниці, дошкільні навчальні заклади.

Summary

The psychological features of the foreign language formation for the children of preschool age are examined. There have been drouded the using of the latest methodologies of foreign language studies in child's educational establishments and providing teachers with recommendations of taking into account the separate age features of junior school children and mastering specific of foreign language learning, and also their intercommunication, interconditionality and dynamics of development. A teacher of foreign language should take into account: language capacity, plasticity of brain and articulatory vehicle, high auditory differential sensitiveness, ability for an exactimitation, requirement in a communication, interested attitude toward the voice side of broadcasting and others. These internals fold favourable natural pre-conditions for an effective capture of the foreign language and speech means, irrepochable pronunciation, skills of audition.

Key words: foreign language, three-six years old children, sensitive period, new lexical units, preschool educational establishments.

Актуальність дослідження. В умовах глобалізації, інтеграції України в ЄС питання підвищення рівня володіння іноземною мовою, зняття бар'єрів ізоляції стає особливо актуальним. Зважаючи на те, що основні тенденції перебудови системи освіти в Україні на сучасному етапі її розвитку спрямовані на поліпшення навчання іноземних мов на всіх етапах їх засвоєння, зокрема на початковому, іноземна мова стала обов'язковим компонентом навчання не тільки взагальноосвітніх і вищих навчальних закладах, а й багатьох закладах дошкільної освіти України.

Адже раннє навчання іноземних мов обумовлює інтерес до мовної різноманітності світу, виховує толерантне ставлення до представників інших культурних уподобань, активізує розвиток мислемовленнєвих здібностей дитини, сприяє пізнанню довкілля. Сучасна методика раннього навчання іноземних мов, що охоплює дошкільний вік (3-6 років), набула нового статусу у зв'язку з уведенням іноземної мови в стандарти початкової школи як обов'язкового для вивчення навчального предмета, зміст якого повинен забезпечити комунікативно-психологічну адаптацію учнів у багатомовному світі, допомогти здобути новий соціальний досвід.

Питання, пов'язані з раннім навчанням іноземних мов, є на сьогодні предметом широкої дискусії серед науковців, психологів, методистів, учителів іноземних мов, адже раннє дитинство визначено вченими як найбільш чутливий період для оволодіння іноземними мовами. Доведено, що для цієї вікової категорії характерне інтенсивне формування пізнавальних процесів у дитини, швидке й легке запам'ятовування мовної інформації, високі імітативні здібності. Але також існує думка про те, що вивчення іноземної мови в ранньому віці призводить до плутанини в рідній мові дитини.

Таким чином, актуальним завданням фахівців є пошук шляхів подолання проблеми наступності між дошкільною та початковою ланками освіти, відсутності належним чином розробленого методичного забезпечення та нормативних актів, недостатньої кількості висококваліфікованих кадрів, часто інтуїтивного добору вчителями змісту навчання іноземних мов, орієнтований здебільшого на заучування мовленнєвих шаблонів, результатом чого є блокування мислемовленнєвої діяльності рідною мовою, що, у свою чергу, ускладнює подальше оволодіння іноземною мовою. Проблема раннього навчання іноземних мов полягає в необхідності оптимізувати цей процес, для того щоб скористатися фізіологічно та психологічно обумовленими перевагами дитини дошкільного та молодшого шкільного віку.

Аналіз останніх досліджень. За останній час опубліковано велику кількість наукових праць з означеної проблеми, що пояснюється ефективністю засвоєння іноземної мови саме в дошкільному віці, чутливому для оволодіння мовами (В. Альперіна, Л. Виготський, І. Вронська, Н. Імедадзе, В. Колечко, О. Першукова, Т. Полонська, З. Футерман, J. Brimer, C. Brumfit, J. Moon, R. Tongue, D. Vale), а також тим, що в дитячому дошкільному закладі існує можливість створення комунікативних ситуацій, максимально сприятливих для засвоєння дитиною іноземної мови (О. Бахталіна, І. Вронська, Н.Імедадзе, О.Негнєвицька, О. Рейпольська, О. Шахнарович, Т. Шкваріна, С.Врумфіт).

Метою нашої статті є дослідити особливості вивчення іноземної мови дітьми дошкільного віку, враховуючи чутливий період та вплив його на інтенсивність процесу запам'ятовування нової лексики.

Об'єкт дослідження – процес навчання дітей іноземної мови в рамках дошкільних навчальних закладів.

Предмет дослідження – психологічні умови ефективної організації навчання іноземної мови в дошкільних навчальних закладах з опорою на розвиток мотиваційної і пізнавальної сфер дошкільників.

Відповідно до мети дослідження було поставлено такі **завдання**:

1. Здійснити теоретичний аналіз стану дослідження проблеми навчання дітей трьох-шести років іноземних мов в умовах дошкільного навчального закладу.

2. Проаналізувати особливості пізнавального розвитку дітей дошкільного віку та підходи, що існують у сучасному науковому обігу, з метою їх урахування в процесі навчання.

3. Визначити з опорою на аналіз сучасних вимог до організації педагогічного процесу в дошкільних навчальних закладах можливі шляхи реалізації особистісно орієнтованого дошкільного навчання іноземної мови.

4. Розробити методичні прийоми навчання іноземних мов (на прикладі англійської мови), які стимулюють пізнавальну активність суб'єктів навчання й відповідають віковим особливостям розвитку мотиваційної і пізнавальної сфер дошкільника, що сприяє не тільки кращому засвоєнню іноземної мови, але й розвитку психічних функцій дитини.

5. Емпірично перевірити адекватність визначених психологічних засад організації вивчення дошкільниками іноземних мов шляхом перевірки ефективності окремих

модельних прийомів, розроблених з їх урахуванням.

У ході виконання роботи ми спиралися також на розроблені у віковій психології теоретичні положення щодо закономірностей психічного розвитку дошкільників (А. Богуш, Л. Божович, Л. Венгер, О. Запорожець, Д. Ельконін, Г. Костюк, С. Кулачківська, С. Ладивір, Г. Люблінська, І. Литвиненко, Л. Лохвицька, В. Мухіна, Л. Подоляк, М. Подьяков, Т. Піроженко та ін.).

У методиці викладання іноземних мов в умовах дошкільного навчального закладу було розроблено декілька стратегій навчання, серед яких основними є: а) стратегія навчання із опорою на імітаційні здібності дитини, що реалізуються в роботі з базовими зразками висловлювань (Т. Полонська, З. Футерман, О. Чернякова, Т. Шкваріна, Oral Dunn, Penny A. Freppon, Ellen McIntyre, M. Williams, Ji Yuhua); б) стратегія засвоєння мови д конкретно-практичній, зокрема пізнавальній діяльності дитини (І. Вронська, Н.В. Імедадзе, С. Brumfit, A. Feunteun, J. Moon, R. Tongue, D. Vale) у процесі малювання, засвоєння основ арифметики (О. Бахталіна), із використанням системи навчально-комунікативних ігор (О. Негневицька, О. Шахнарович, Т. Шкваріна), у різних за віковим складом групах (О. Рейпольська); в) стратегія опори на встановлення емоційно-особистісного контакту між дорослим і дитиною при навчанні іноземної мови (Н. Горлова); г) стратегія інтегрування навчання мов у краєзнавчу підготовку дитини (О. Першукова).

Такі вікові особливості молодших школярів, як мимовільність психічних процесів, відсутність абстрактного способу мислення, недостатня концентрація уваги, незначний обсяг пам'яті, її переважно механічний характер, нездатність учнів двох перших класів координувати інтелектуальні операції та здійснювати їх одночасно, несформованість металінгвістичних умінь, відсутність внутрішньої змістовної мотивації іншомовного спілкування, перешкоджають ефективному навчанню іноземної мови в дитячих навчальних закладах. Труднощі, що виникають у навчанні іноземної мови молодших школярів у результаті вищезазначених та аналогічних особливостей їхнього розвитку, набувають об'єктивні характере. Тому вчитель має максимально підтримати учнів за рахунок застосування спеціальної методики навчання іноземної мови, стратегій підтримки і розвитку відповідних якостей.

Формування навичок та умінь іншомовного мовлення реалізується д дитячих дошкільних закладах як ступінчасте, від найбільш елементарних видів (імітативне, реактивне, стохастичне) до більш досконалих, що пов'язано зі стадіальним характером засвоєння іноземної мови молодшими школярами. У рамках мовного компонента елементарної ІКК акцент має бути зроблений на формуванні слухо-вимовних, ритміко-інтонаційних та лексичних навичок іншомовного спілкування. Важливо зважати на поступовість та послідовність формування навичок застосування мовного матеріалу. Наприклад, на першому етапі доцільно обмежити формування лексичних навичок навичками пізнання звукової та графічної форми та застосування ЛО без змін.

З метою підтримки сприйняття, розуміння учнями іншомовного мовлення, загострення уваги учнів на певних аспектах його змісту або форми, учитель повинен застосовувати стратегії так званого мовлення, що звернене до дітей (child directed speech), яке передбачає: зниження темпу мовлення, підкреслену чіткість мовлення, спрощення мовленнєвих конструкцій, збільшення пауз, застосування повторів, перефразування, риторичні запитання, застосування невербальних засобів тощо.

У зв'язку з тим, що молодші школярі оволодівають іноземною мовою за тими ж структурами, що й рідною, на основі засвоєння МЗ, учитель повинен забезпечити їх засвоєння учнями в однозначному зв'язку з відповідними комунікативними задачами, а потім поступово та послідовно формувати уміння свідомо використовувати їх у типових

ситуаціях іншомовного спілкування спочатку в незмінному вигляді, потім із незначними змінами, реорганізувати засвоєні мовленнєві одиниці та створювати власні іншомовні висловлення відповідно до нових обставин або ситуацій.

Завдяки пластичності мозку, здібностям буквального запам'ятовування учні ДНЗ здатні засвоювати за урок більше мовленнєвих одиниць (7 + 2), ніж учні основної та старшої школи за умови їх доступності та застосування прийнятої для них методики. Так, для ефективного оволодіння ЛО мають бути знайомими учням з рідної мови, позначати конкретні предмети, мати просту форму та чітку вимову, належати насамперед до таких лексичних класів, як іменник, дієслово, прикметник. Кількість нових граматичних структур рекомендується обмежувати до однієї-двох на уроці. Новий лексичний матеріал доцільно вводити на основі вже знайомих граматичних структур і забезпечувати спочатку його сприйняття, а потім багаторазове застосування в мовленні.

Оскільки в дошкільників переважають мимовільні психічні процеси, вчителю доцільно застосовувати спеціальні стратегії підтримки пізнавальної діяльності (scaffolding, focus on form, fine tuning), що дозволяють загострити увагу на суттєвих предметах, забезпечити опори тощо. До цих стратегій можна віднести візуалізацію, наприклад, підкреслювання, обведення, заштриховування, виділення кольором, геометричними фігурами, жестами, рухами тощо; застосування наочних засобів навчання; навідних запитань. Стратегії підтримки у ПЗШ варто влітати в навчальний процес і поступово стимулювати їх усвідомлення учнями як навчальних.

Молодші школярі оволодівають іноземною мовою поступово, послідовно та повільно. Це пов'язане з такою характерною рисою засвоєння іноземної мови молодшими школярами, як стадіальність. Зіставлення стадій засвоєння учнями ДНЗ зі стадіями їх розвитку, зокрема інтелектуального, комунікативно-мовленнєвого, діяльнісного дозволило нам виділити два основні етапи навчання іноземної мови в ДНЗ. Обмеження способів та мовленнєвих дій, дотримання природної послідовності їх розвитку запобігає перевантаженню учнів при вивченні іноземної мови, що веде до гальмування центральної нервової системи та вироблення комплексу навченої безпорадності. Таким чином, навчання іншомовного спілкування є градуїований процес, у якому один щабель надбудовується над іншим та вбирає в себе уміння, сформовані на попередньому щаблі.

Необхідне накопичення мовленнєвих зразків учнями ДНЗ та формування вмій їх застосування в елементарному іншомовному спілкуванні (без змін та за рахунок їх реорганізації) може бути забезпечене активізацією діяльності молодших школярів на уроці, зокрема загостренням учителем необхідності використання іноземної мови за рахунок зацікавленості дітей в участі в іншомовному спілкуванні. Оскільки "чисте спілкування" іноземною мовою складає значні труднощі для молодших школярів, ми рекомендуємо підтримувати їх іншомовне спілкування за рахунок особистісно значущої для них ігрової діяльності. Така діяльність забезпечить мотиваційну, змістову та процесуальну основу для іншомовного спілкування учнів ДНЗ. Учитель має застосовувати в навчанні іноземної мови ті види ігрової діяльності, участь у яких дасть учням достатній іншомовний мовленнєвий досвід.

Учитель повинен урахувати та підтримувати основні тенденції у навчанні іноземної мови в ДНЗ від одного етапу до іншого:

- від переважно інтуїтивного навчання на основі імітації на першому етапі до переважно усвідомленого навчання на основі узагальнення;
- від здебільшого імпліцитного до більш експліцитного, від орієнтації передусім на зміст до сприйняття та розуміння форми;
- від повної підтримки учнів до дедалі більшого стимулювання їх самостійності,

від застосування переважно дидактичного навчального матеріалу до більшого використання автентичного;

- від елементарних видів іншомовного мовлення до більш досконалих, від переважання ігрової діяльності на першому етапі навчання до домінування навчальної на другому.

Прийоми комунікативно-ігрового навчання іноземної мови ми розглядаємо як способи моделювання в навчальному процесі ситуацій іншомовного спілкування на основі типових для дітей видів ігрової діяльності, які мотивують мовленнєві дії учнів і забезпечують оволодіння ними елементарною ІКК. Для реалізації природовідповідного навчання іноземної мови у ДНЗ необхідно визначити прийоми, які б "по можливості більш повно моделювали основні механізми породження мовлення", забезпечували інтенсивну практику, що відповідає характеру навичок більшості мовленнєвих механізмів [1, с. 18-19].

Результати експериментальних досліджень австрійських учених свідчать про те, що однією з умов успішного засвоєння іноземної мови молодшими школярами є орієнтація прийомів навчання іноземної мови в ДНЗ на основні зразків оволодіння дітьми рідною мовою [2, с. 84].

Аналіз публікацій фахівців у галузі теорії та методики розвитку мовлення дітей дошкільного віку (Л. Виготський, О. Гвоздьов, М. Красногорський, М. Кольцова, О. Леонтьев, А. Леушина, С. Рубінштейн, Ф. Сохін, К. Ушинський, Є. Тихеева, В. Яшина, Е. Areltauer, W. Butzkamm та ін.) дозволив нам відібрати основні види дитячої діяльності, що сприяють мовленнєвому розвитку дитини. До них належать такі: прослуховування творів фольклору та дитячої художньої літератури, вивчення напам'ять прислів'їв, скоромовок, невеликих віршів, пісень, опис картини, ігри, інсценування. Ученими було встановлено, що найбільш сприятливі умови для засвоєння рідної мови представлені в ігровій діяльності дітей [3; 4; 5; 6].

Висновки та перспективи подальших досліджень. Отже, орієнтуючись на зразки природного оволодіння рідною мовою, прийоми навчання іноземної мови в дитячих навчальних закладах повинні забезпечувати включення учнів у контекст ігрової діяльності. Адже для успішної участі в ігровій діяльності молодшим школярам необхідно опанувати знання іноземної мови, навички й уміння іншомовного спілкування.

Здійснене дослідження не вичерпує всіх аспектів, зумовлених проблемою формування іншомовної комунікативної компетентності в дітей від трьох до шести років. У процесі наукового пошуку визначено нові проблемні позиції, що потребують подальшого вивчення, як-от: дослідження можливих шляхів інтенсифікації навчальної іншомовної діяльності дошкільників, екстраполяції креативної методики на інші іноземні мови, формування системи вивчення іншомовних комунікативних стратегій майбутнього вчителя.

ЛІТЕРАТУРА

1. Ніколаєва С. Ю. Індивідуалізація процесу навчання іноземної мови в середніх навчальних закладах (концепція) / С. Ю. Ніколаєва // Іноземні мови. – 1996. – № 4. – С. 14-17.
2. Коганов А. Let's go to School [Текст] / А. Коганов – Київ : АВДІ, 1996. – 16 с.
3. Китайгородская Г.А. Методика интенсивного обучения иностранным языкам : учеб. пособие. для преп. вузов и студ. пед. ин-тов / Г. А. Китайгородская. – М. : Высш. школа, 1982. – 141 с.
4. Коваленко А. Б. Психологія розуміння / А. Б. Коваленко. – К., 1999. – 183 с.
5. Миролюбов А. А. Из истории методов обучения / А. А. Миролюбов // Иностранные языки в школе. – № 4. – 2002. – С. 26–28, 31; № 5. – 2002. – С. 26–28; № 6. – 2002. – С. 15–17; № 4. – 2003. – С. 42–44.
6. Першукова О. Рольова гра на заняттях з іноземної мови / О. Першукова // Дошкільне виховання. – 2001. – № 10. – С. 18–19.

Стаття надійшла до редакції 05.09.2016